

*Дмитро ЯНОВ
Ігор ПРОХНЕНКО
Арсен СУХАР*

ОСМАНСЬКІ АКЧЕ XV – XVI СТ., ЗНАЙДЕНІ У НЕВИЦЬКОМУ ЗАМКУ

OTTOMAN AKÇES OF THE 15th –16th CENTURIES FOUND IN NEVYTSKE CASTLE

У 2024 р. у районі Невицького замку, на його схилі, місцевим краєзнавцем була зібрана група монет. Автори отримали можливість ознайомитися зі знахідками. Серед них були присутні дві дрібні срібні монети Османської імперії (акче).

Варто звернути увагу на те, що раніше знахідки монет Османської імперії не були зафіксовані на території Закарпатської області. Вони не брали участі у грошовому обігу у Закарпатті, тож знахідки з Невицького замку зумовлені епізодичними потрапляннями подібних монет у результаті торговельних контактів з османськими володіннями в Угорщині та Трансільванським князівством, а також військових кампаній за участю османських військ.

Перша монета (Рис. 1, 0,62 г, 10,5 мм) – акче, карбоване за правління султана Баязіда II (1481–1512). Через поганий стан збереженості монетний двір встановити не вдалося. За часів правління цього султана зона обігу османських акче розташовувалася далеко від Закарпаття. І хоча османські монети в цей час надходили до Угорського королівства, зокрема, через торгівлю трансільванських міст з Валахією та Молдовою, що відобразилося у знахідці скарбу Шьєу у Трансільванії (жудець Бістріца-Несеуд), однак вони не брали активну участь у грошовому обігу поза межами Османської імперії та васальних Валаського і Молдавського князівств.

Тому знахідка цієї монети скоріше пов'язана із більш пізнім періодом. Внаслідок кампаній 1541 – 1568 рр. в Угорщині, територія османських володінь (Будінський та Темешварський еялети) наблизилися до Закарпатського регіону, а Мараморощина увійшла до складу Трансільванського князівства, яке визнавало османський протекторат. У другій половині XVI ст., судячи зі знахідок скарбів, акче Баязіда II все ще брали участь у грошовому обігу, поряд з більш новими випусками.

Про торговельні зв'язки Закарпаття з османськими володіннями в Угорщині свідчать знахідки імітацій англійських торговельних плombs, що імовірно виготовлялися в містах Дьюла та Бекейш, які у 1566 р. увійшли до Темешварського еялету. Однак османські акче та інші срібні номінали навряд чи могли використовуватися у розрахунках у володіннях Габсбургів, і їхнє потрапляння сюди носило епізодичний характер.

Друга монета (Рис. 2, 0,20 г, 9-11 мм) була карбована за правління Мехмеда III (1595–1603) на монетному дворі у Джанджі у Східній Анатолії

(суч. м. Гюмюшхане у Туреччині). Аверс монети відноситься до типу ВЗ*, а за класифікацією С. Сречковича, який карбувався в певний проміжок часу між сходженням султана на трон у 1595 р. та корекцією вагового стандарту акче у 1600 р.

Акче карбування Джанджі, як і інших східноанатолійських монетних дворів, не відігравали помітної ролі в грошовому обігу у європейських володіннях османів, де домінували акче карбування балканських дворів. Однак за правління саме Мехмеда III ситуація змінилася: у складі скарбу з Резіни (Республіка Молдова) акче Джанджі становлять 81% від усіх монет Мехмеда III. Це було зумовлено скороченням обсягів карбування на балканських монетних дворах внаслідок грошової кризи наприкінці XVI ст., або ж переміщенням османських військ з Анатолії до західних кордонів під час війни з Габсбургами 1593 – 1606 рр.

Можна припустити, що ця монета потрапила до Невицького замку через одного з учасників війни 1593 – 1606 рр. з Габсбургського боку, який заволодів нею як трофеєм, або ж через купців, як і попередня монета. Однак більш вірогідною нам здається версія про те, що ця монета була загублена у період між 1619 та 1629 рр., коли Невицький замок перебував під контролем трансільванського князя Габора Бетлена, який визнавав османський сюзеренітет. Османський контингент чисельністю 15 тисяч воїнів приймав участь у поході Бетлена на Моравію у 1623 р. Тоді трансільванський князь дійшов до Зноймо, Брно та Оломоуца. Із цим походом пов'язана знахідка у м. Зноймо іншого османського акче, також Мехмеда III, але більш пізнього типу.

Судячи з комплексних знахідок османських монет, на той час акче Мехмеда III (1595–1603) все ще перебували у грошовому обігу.

Протягом короткотривалого періоду, у 1682 – 1685 рр., переважна частина Закарпаття перебувала у складі князівства Верхня Угорщина, яка визнавала протекторат Османської імперії. Однак у цей час, через грошову кризу, обсяги карбування османських монет були значно скорочені, що не сприяло їхньому масовому надходженню до цієї території. Про це свідчить відсутність відомих на сьогодні знахідок османських монет Мехмеда IV (1648–1687) у Закарпатті.

Рис. 1. Акче Баязіда II (1481–1512), монетний двір не визначений. 0,62 г, 10,5 мм.

Рис. 2. Акче Мехмеда III (1595–1603), монетний двір Джанджа. 0,20 г, 9-11 мм.